

АНАЛІЗ ДОХІДНОЇ ТА ВИДАТКОВОЇ ЧАСТИНИ БЮДЖЕТУ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ

ANALYSIS OF THE REVENUE AND EXPENDITURE PART OF THE BUDGET OF THE PENSION FUND OF UKRAINE

Глухова В.І.

кандидат економічних наук, доцент,
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського

Скрабут А.М.

студентка факультету економіки і управління,
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського

GhluKhova Valentyna

PhD (Economics), Associate Professor
of the Department of Finance and Accounting,
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University

Skrabut Alina

Student of the Faculty of Economics and Management,
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University

У статті розкриваються особливості сучасного стану пенсійного забезпечення в Україні, висвітлюються проблеми пенсійної системи в Україні, досліджено діяльність Пенсійного фонду України (далі – ПФУ) як головного фінансового механізму національної пенсійної системи. Проаналізовано склад, структуру, динаміку доходів та видатків бюджету Пенсійного фонду за період 2014–2018 рр. Визначено основні статті надходжень до бюджету, фактори впливу на них, досліджено динаміку витрат та в розрізі основних складників на пенсійне забезпечення, показано роль трансфертів із державного бюджету щодо Пенсійного фонду. Визначено основні чинники впливу на утворення дефіциту, досліджено джерела фінансування дефіциту бюджету ПФУ. Досліджено динаміку фінансової стабільності, відображено вплив заборгованості із заробітної плати та тінізації доходів на загальну суму надходжень до бюджету Пенсійного фонду. Окреслено основні проблеми та шляхи вдосконалення формування доходів і видатків Пенсійного фонду України на сучасному етапі.

Ключові слова: доходи ПФУ, видатки ПФУ, бюджет ПФУ, пенсійне забезпечення, єдиний соціальний внесок, збалансування бюджету, дефіцит ПФУ, надходження ПФУ.

В статье раскрываются особенности современного состояния пенсионного обеспечения в Украине, освещаются проблемы пенсионной системы в Украине, исследована деятельность Пенсионного фонда Украины (далее – ПФУ) в качестве главного финансового механизма национальной пенсионной системы. Проанализирован состав, структура, динамика доходов и расходов бюджета Пенсионного фонда за период 2014–2018 гг. Определены основные статьи поступлений в бюджет, факторы влияния на них, исследована динамика расходов в целом и в разрезе основных составляющих на пенсионное обеспечение, показана роль трансфертов из государственного бюджета по отношению к Пенсионному фонду. Определены основные факторы влияния на образование дефицита, исследованы источники финансирования дефицита бюджета ПФУ. Исследована динамика финансовой стабильности, отражено влияние задолженности по заработной плате и тенизации доходов на общую сумму поступлений в бюджет Пенсионного фонда. Определены основные проблемы и пути совершенствования формирования доходов и расходов Пенсионного фонда Украины на современном этапе.

Ключевые слова: доходы ПФУ, расходы ПФУ, бюджет ПФУ, трансферты государственного бюджета, сбалансирование бюджета, дефицит ПФУ, поступления ПФУ.

In recent years, the question of budget deficit of the Pension Fund of Ukraine has been urgent, in particular the violation of the principle of economic dependence of expenditures on income, the imbalance of the development of the pension system within its constituent income and expenses. The problem is compounded by the financial crisis that the Ukrainian economy is still experiencing, despite all the government's statements about stabilizing the country's economic situation. In such circumstances, special attention is needed to balance the budget of the Pension Fund of Ukraine, as well as to search for reserves for the growth of the revenue part of the budget of the Pension Fund of Ukraine. The article investigates the activity of the Pension Fund of Ukraine as the main financial mechanism of the national pension system, outlines the key problems of functioning and improvement of the pension system in Ukraine. Emphasis is placed on the problems of efficient and rational use of funds by the Pension Fund, as well as the increasing financial burden on the Pension Fund of Ukraine in the context of the demographic crisis. The composition, structure, dynamics of revenues and expenditures of the budget of the Pension Fund for the 2014–2018 period are analyzed. provision, shows the role of transfers from the state budget in relation to the Pension Fund. Details of the income section of the Pension Fund budget. their dynamics and structure. The growth rate of the Pension Fund's budget revenues and expenditures is shown in relation to nominal GDP growth. The main factors influencing the deficit formation are identified, the sources of financing of the PFU budget deficit are investigated; The main problems and ways of improving the formation of income and expenses of the Pension Fund of Ukraine are outlined. The following research methods were used in the article: system, analysis, synthesis, method of theoretical generalization, graphic. The dynamics of financial stability in the period from 2014 to 2018 are examined, the effect on the arrears of wages and the shadowing of income on the total amount of revenues to the Pension Fund budget is shown. The article reveals the features of the current state of pension provision in Ukraine, highlights the problems of the pension system in Ukraine and proposes measures to improve the activity at the present stage.

Key words: Pension Fund revenues, Pension Fund expenditures, budget, single social contribution, state budget subsidy, budget balancing, Pension Fund deficit.

Постановка проблеми. Протягом останніх років актуальними є питання дефіциту бюджету Пенсійного фонду України, зокрема порушення принципу економічної залежності видатків на споживання від отриманих доходів, дисбаланс розвитку пенсійної системи в межах його дохідної і видаткової частин. За таких умов особливої уваги потребують питання збалансованості бюджету Пенсійного фонду України, а також пошук резервів зростання дохідної частини бюджету Пенсійного фонду України.

Аналіз досліджень та публікацій. Проблеми пенсійного забезпечення загалом знайшли відображення у працях із загальних проблем теорії та практики державного управління і соціальної політики відомих вітчизняних учених [1; 2] і безпосередньо в дослідженнях науковців стосовно питань державного пенсійного страхування, формування доходів, витрат Пенсійного фонду України [3], методології управління формуванням коштів Пенсійного фонду України [4], особливостей функціонування системи пенсійного забезпечення України [5], трансформації фінансових механізмів державного управління пенсійною системою [6], досвіду розвитку пенсійних систем [7; 8].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Однак як у теоретичному, так і практичному аспектах залишається багато невирішених питань щодо формування доходів Пенсійного фонду України, ефективного використання коштів та збалансованості, особливо в умовах реформування пенсійної системи, ускладненої демографічної ситуації, кризових становищ в економіці.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Мета нашого дослідження – про-

вести аналіз доходів і видатків бюджету Пенсійного фонду України та визначити основні чинники зростання власних коштів Пенсійного фонду.

Виклад основного матеріалу. Пенсійне забезпечення в Україні є основним складником державної системи соціального захисту населення. Відповідно, воно може вважатися досконалим лише тоді, коли національна пенсійна система є фінансово стабільною і захищеною від ризиків. Базовим фінансовим механізмом здійснення державного пенсійного забезпечення виступає Пенсійний фонд України.

Дохідна частина бюджету ПФУ, відповідно до ЗУ «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» формується за рахунок власних надходжень фонду, дотацій державного бюджету та цільових фондів тощо відповідно до законодавства України [9].

Розглянемо динаміку та структуру доходів бюджету Пенсійного фонду, проведемо аналіз його доходної частини за 2014–2018 рр. (табл. 1).

Як свідчать дані таблиці 1, за аналізований період відбулося збільшення доходів на 114 293 тис. грн., тобто на 46,79%. Найбільшу питому вагу всіх доходів за аналізований період займають власні надходження, їхня частка в 2018 році становить 57,13%, за аналізований період відбулося зростання на 21,8%. У структурі доходів лівову частку займають власні доходи, які формуються в основному завдяки ЄСВ.

Розглянемо динаміку основних дохідних статей бюджету ПФУ, яка наведена на рис. 1.

Дані рис. 1 показують, що протягом аналізованого періоду відбувається зростання суми власних надходжень, але цього зростання

не досить для покриття видатків. У період 2014–2015 рр. власні доходи зросли, у 2016 р. відбулося їх значне скорочення через відміну

утримання ЄСВ із заробітної плати, а потім спостерігаємо поступове збільшення. Характеризуючи кошти державного бюджету як джерело

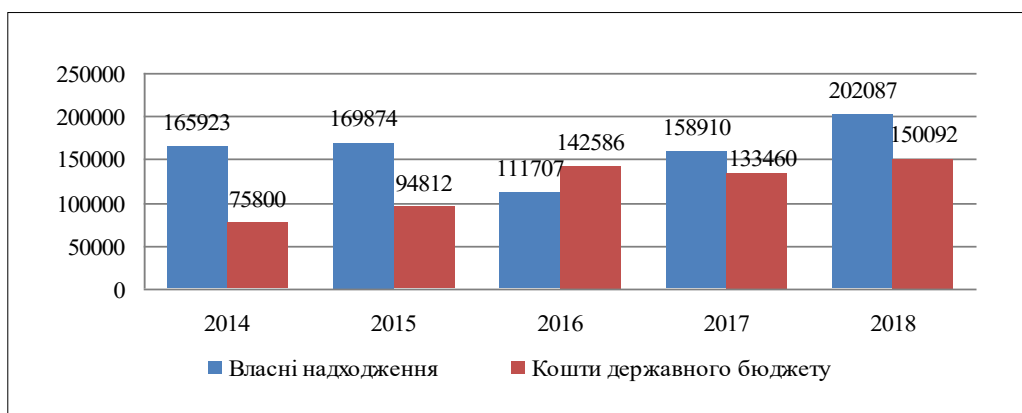

Рис. 1. Динаміка основних статей доходів ПФУ 2014–2018 рр., тис. грн. [10]

Таблиця 1

Динаміка та структура доходів бюджету ПФУ, тис. грн.

Доходи ПФУ	2014	2015	2016	2017	2018	Відхилення 2018/2014	
						+/-	%
1. Власні надходження	165 923	169 874	111 707	158 910	202 084	36 923	21,80
<i>Питома вага, % (1:4 x100)</i>	67,92	63,73	43,52	54,19	57,13	-11,56	-91,69
1.1.в т ч ЄСВ	159 473	165 366	107 148	154 300	196 854	37 381	23,9
<i>Питома вага, % (1.1.:4 x100)</i>	65,28	62,05	41,76	52,59	55,6	-9,68	-14,82
1.2. кошти, сплачені банками за користування тимчасово вільними коштами;	1 159	61,0	55,8	50,9	131,4	-1027,6	-8
<i>Питома вага, % (1.2 :4 x100)</i>	0,47	0,02	0,02	0,02	0,02	-0,45	-95,7
1.3. кошти на виплату різниці у пенсійному забезпеченні наукових працівників;	1 284	345	269	267	124	-1160	-90
<i>Питома вага, % (1.3 :4 x100)</i>	0,52	0,13	0,1	0,1	0,1	-0,42	-80,7
1.4. кошти від підприємств на покриття фактичних витрат на виплату та доставку пенсій;	4 006,2	4 102,7	4 234,5	4 337,7	4 975,5	969,3	24,2
<i>Питома вага, % (1.4 :4 x100)</i>	1,65	1,53	1,64	1,48	1,41	-0,24	-14,5
2. Кошти державного бюджету	75 813	94 812	142 586	133 459	150 091	74 292	98,01
<i>Питома вага, % (2:4x100)</i>	31,03	35,57	55,55	45,51	41,86	10,83	34,90
3. Інші джерела фінансування	2539,6	1850,5	2 374	870	1772,1	3 838	151,10
<i>Питома вага,% (3:4x100)</i>	1,05	0,69	0,92	0,30	1,78	0,74	71,15
4. Разом доходів	244 263	266 536	256 667	293 240	353 947	114 293	46,79

Джерело: складено за [10]

доходів Пенсійного фонду, бачимо «плаваючу» тенденцію, хоча загалом за аналізований період відбулося зростання на 98%.

Збільшення обсягів дотацій бюджету в дохідній базі Пенсійного фонду характеризує високий рівень залежності фонду від державного бюджету, а значить, від економічного стану країни загалом, що збільшує ризики, пов'язані з соціальним забезпеченням осіб пенсійного віку.

Кошти бюджету Пенсійного фонду, згідно із ЗУ «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [9], спрямовуються на видатки, які вказані у табл. 2.

На підставі даних табл. 2 можна зробити висновки, що темп росту видатків Пенсійного фонду всього зріс на 47,3%, що більше, ніж темп росту всіх доходів.

На рис. 2 зображено порівняльну динаміку темпів росту ВВП, видатків та доходів бюджету Пенсійного фонду, яка свідчить, що темп росту доходів та видатків до 2017 року був менший щодо ВВП, у 2017 році відбулося зростання, що негативно відображається на діяльності ПФУ і виконанні ним основних функцій.

Розглянемо динаміку обсягу власних доходів, видатків та дефіциту бюджету Пенсійного

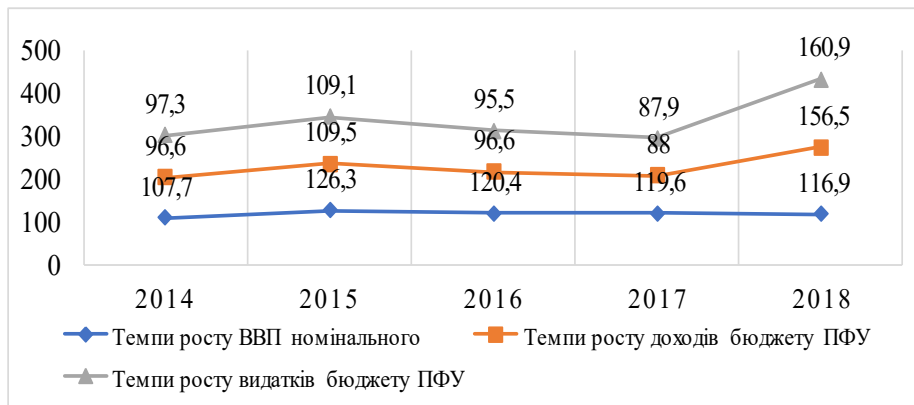

Рис. 2. Темпи росту ВВП номінального, доходів та видатків бюджету за 2014–2018 рр. %, [10]

Таблиця 2

Динаміка видатків бюджету Пенсійного фонду, млн грн.

Видатки	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік	Відхилення 2018/2014, %
Пенсійне забезпечення осіб, пенсію яким призначено відповідно до ЗУ	181 085,1	199 299,5	190 638,5	213 297,7	244 651,9	35,1
Фінансування адміністративних витрат, пов'язаних із виконанням функцій, покладених на органи ПФУ	2 163,9	2 243,5	2 397,5	2 522,3	5 465,6	152,6
Виплату пенсій, призначених згідно з іншими законодавчими актами в частині розміру пенсії, на яку особа має право відповідно до ЗУ	4 904,6	5 299,3	4 851,3	4 799,8	3 789,4	-22,7
Розрахунково-касове обслуговування і плата за підкріплення готівкою виплати пенсії та грошової допомоги	840,4	735,07	687,6	700,4	816,7	-2,8
За рахунок коштів Державного бюджету на фінансове забезпечення виплат пенсій, надбавок та підвищення пенсій	50 957,1	54 832,8	51 344,9	64 790,6	99 437,9	95,1
Інші видатки	3 526,7	3 257,6	3 528,7	4 356,2	4 394,4	24,6
Всього видатків	243 477	265 667	253 448	291 467	358 555	47,3

Джерело: складено за [10]

фонду України за 2014–2018 роки, яка наведена на рис. 3.

Аналіз даних говорить про зростання дефіциту бюджету: починаючи з 2014 року, розмір дефіциту зріс на 50,4%, або на 78 965,8 млн грн. Збільшення дефіциту бюджету Пенсійного фонду спричинене значною мірою зменшенням власних надходжень у вигляді ЄСВ, а також збільшенням витрат на пенсійне забезпечення. Оскільки суми власних надходжень на покриття видатків бюджету не вистачає, то Пенсійний фонд залучає для покриття дефіциту кошти Державного бюджету та інші джерела.

Розглянемо балансування бюджету Пенсійного фонду на прикладі 2018 року. Загальна сума дефіциту становить 156 519,8 млн грн., збалансування відбувається за рахунок надання асигнувань із державного бюджету на суму 150 091 млн грн. (96%), позик на покриття тимчасових касових розривів із Єдиного казначейського рахунку на суму 4755,5 млн грн. (3%), а також за рахунок залишку коштів Пенсійного фонду на початок року в сумі 1673,8 млн грн. (1%).

Отже, аналіз основних показників Пенсійного фонду України відображає поглиблення його незбалансованості та неспроможності уряду вирішити її протягом останніх років, фінансовий стан ПФУ характеризується його залежністю від дотацій із Державного бюджету України.

Фінансова нестійкість солідарної системи пенсійного страхування в Україні викликана демографічними, економічними та політичними чинниками. Так, результати аналізу свідчать, що коефіцієнт демографічного навантаження, який визначається як відношення чисельності платників ЄСВ до чисельності пенсіонерів, має тенденцію до зростання: у 2014 р. він становив 1,343, в 2018 р. – 1,406. В Україні демографічне навантаження досить високе: на трьох працюючих осіб припадає 2 пенсіонери, ще є одним із факторів дефіцитного стану бюджету Пенсійного фонду [11].

Коефіцієнт охоплення, який визначається як відношення чисельності платників ЄСВ до чисельності населення, також знизився: в 2014 році він становив 0,40, в 2018 році – 0,39. Як свідчать розрахунки, внески до Пенсійного фонду здійснює не все зайняте населення. Це пояснюється зарплатами «в конвертах», високим рівнем розвитку тіньового сектору [11].

На нашу думку, однією з головних причин наростаючого дефіциту Пенсійного фонду є наявність у структурі економіки України значного обсягу тіньового сектору та зростання заборгованості з виплат заробітної плати. Як наслідок, через заборгованість із виплат заробітної плати виникає заборгованість сплати відрахувань до бюджету Пенсійного фонду ЄСВ.

Сума заборгованості відрахувань ЄСВ до бюджету зросла на 49,8%, або на 1615,8 млн грн. за 2014–2018 рр., що негативно відображається на дохідній частині бюджету ПФУ.

Тінізація заробітної плати приводить до зменшення дохідної частини. У 2018 році рівень тіньової економіки становить 47,2% від ВВП [12].

За даними Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, за 2018 рік до бюджету Пенсійного фонду не надійшло доходу приблизно 266 902,9 млн грн. через тіньову економіку.

Для вирішення вищезазначених проблем формування і використання коштів Пенсійного фонду, покращення його фінансового стану доцільним є:

- розширення продуктивної зайнятості населення, мінімізація прихованого безробіття, тіньової зайнятості, захист трудових і соціальних інтересів громадян України на іноземних ринках праці;

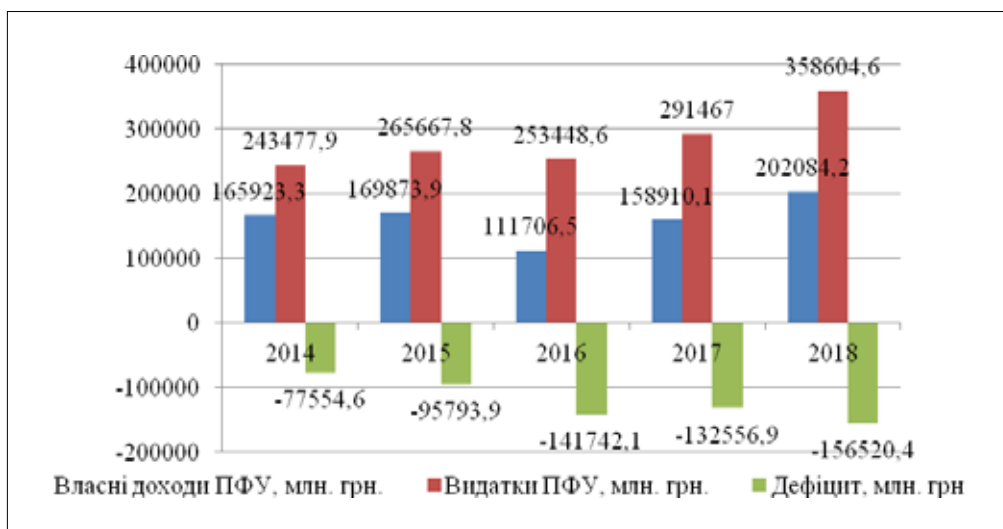

Рис. 3. Динаміка обсягу власних доходів, видатків та дефіциту бюджету Пенсійного фонду України за 2014–2018 рр., млн грн. [10]

- погашення заборгованості із заробітної плати, підвищення її розміру і збільшення питомої ваги у валовому внутрішньому продукті;
- розширення бази сплати пенсійних внесків за рахунок охоплення пенсійним страхуванням усіх категорій юридичних і фізичних осіб;
- скасування пільг у сплаті пенсійних внесків і заборона запровадження нових пільг у виплаті пенсій без визначення джерел їх фінансування;
- зміцнення фінансового стану підприємств і відповідне нарощування фінансових можливостей пенсійної системи.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Пенсійний фонд України відіграє головну роль у забезпеченні соціальних потреб населення. Рівень пенсійного забезпечення тісно пов'язаний з економічною ситуацією в країні. Аналіз дже-

рел формування коштів бюджету Пенсійного фонду показав тенденцію до щорічного зростання загальних надходжень, пріоритетна роль у дохідній частині відводиться власним надходженням. Це є позитивним явищем, але низький рівень життя людей похилого віку вказує на проблеми у фінансуванні та низький рівень пенсії населення.

Доцільно реформувати пенсійну систему через введення накопичувальної системи або розвиток системи добровільного пенсійного забезпечення. Подальшими перспективами дослідження є: розроблення дієвих методів для збалансування бюджету Пенсійного фонду України; розроблення стратегії щодо введення в дію накопичувальної системи пенсійного страхування в Україні; впровадження шляхів щодо активізації інвестиційної діяльності Пенсійного фонду України, збільшення дохідної частини його бюджету.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бренер А.В., Набатова Ю.О. Аналіз сучасного стану пенсійного забезпечення України з 2010 – 2015 рр. *Ефективна економіка*. 2015. № 5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_5_22 (дата звернення 15.03.2020).
2. Горбунова О.А. Реформування системи пенсійного забезпечення: зарубіжний досвід та можливості використання в Україні. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія: Економічні науки*. 2018. № 3. С. 118–125. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpushk_ (дата звернення 15.03.2020).
3. Дідур С.В., Глухова В.І., Князева М.В. Вдосконалення фінансового забезпечення загальнообов'язкового державного пенсійного страхування в Україні. *Інноваційна економіка*. 2014. № 5(54). С. 236–240. (дата звернення 15.03.2020).
4. Кучеренко М.А., Леваєва Л. Ю. Аналіз сучасного стану системи пенсійного забезпечення в Україні. *Економічний вісник університету*. 2018. № 36(1). С. 215–229. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/escvu_2018 (дата звернення 16.03.2020).
5. Мохова Ю.Л., Писаренко Н.О. Стан та перспективи розвитку системи пенсійного забезпечення в Україні. *Молодий вчений*. 2018. № 1(1). С. 468–472. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_ (дата звернення 16.03.2020).
6. Реха К. Х., Брагіна О.О., Слободянюк Н.О. Діагностика стану реформування пенсійного забезпечення в Україні. *Бізнес Інформ*. 2017. № 12. С. 300–305. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2017_12_46 (дата звернення 15.03.2020).
7. Сاینчук Н.В. Стан та перспективи розвитку системи пенсійного забезпечення в Україні. *Науковий вісник Чернівецького університету. Економіка*. 2014. №. 681. С. 79–84. URL: <http://nbuv.gov.ua> (дата звернення 18.03.2020).
8. Шаманська Н.В. Сучасні тенденції прагматики та проблематики пенсійного забезпечення в Україні. *Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Економіка*. 2013. № 22 С. 90–93. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoa_2013_22_20 (дата звернення 18.03.2020).
9. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 р. № 1058-IV. Дата звернення: 01.01.2020. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/514-17/> (дата звернення 19.03.2020).
10. Звіт про виконання показників бюджету Пенсійного фонду України за 2014–2018рр. рік. URL: <https://www.pfu.gov.ua/33974-zvit-pro-vykonannya-pokaznykiv-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny/> (дата звернення 15.03.2020).
11. Державна служба статистики України за 2014–2018 рр. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 15.03.2020).
12. Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України 2018р. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang.> (дата звернення 18.03.2020).

REFERENCES:

1. Brenner A, Nabatova O. Analysis of the current state of pension provision of Ukraine from 2010–2015. *Effective economy*. 2015. № 5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_5_22 (accessed 03.15.2020).
2. Gorbunova O. Reforming the pension system: foreign experience and opportunities for use in Ukraine. *Scientific Bulletin of Poltava University of Economics and Trade. Series: Economic Sciences*. 2018. № 3. S. 118–125. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpushk_ (accessed 03.15.2020).

3. Didur S., Glukhova V., Knyazeva M. Improving the financial security of compulsory state pension insurance in Ukraine. *Innovative economy*. 2014. №. 5 (54). P.236–240. (accessed 03.15.2020).
4. Kucherenko M., Levayeva L. Analysis of the current state of the pension system in Ukraine. *University Economic Bulletin*. 2018. №. 36 (1). Pp. 215–229. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2018 (accessed 03.16.2020).
5. Mokhov L., Pisarenko N. Status and prospects of development of the pension system in Ukraine. *Young scientist*. 2018. No. 1 (1). S. 468–472. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_ (accessed 03.16.2020).
6. Echo K., Bragina O., Slobodianyuk N. Diagnosis of the state of pension reform in Ukraine. *Business Inform.* 2017. № 12. S. 300–305. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2017_12_46 (accessed 03.15.2020).
7. Sainchuk N. Status and prospects of development of the pension system in Ukraine. *Scientific Bulletin of Chernivtsi University. Economy*. 2014. №. 681. P. 79–84. URL: <http://nbuv.gov.ua> (accessed 03.18.2020).
8. Shamanskaya N. Current trends in pragmatics and pension provision in Ukraine. *Scientific Notes [Ostroh Academy National University]. Economy*. 2013, No. 22, pp. 90–93. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoa_2013_22_20 (accessed 03.18.2020).
9. On compulsory state pension insurance: Law of Ukraine of 09.07.2003 № 1058-IV. Application date: 01/01/2020. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show>
10. Report on the implementation of the budget indicators of the Pension Fund of Ukraine for 2014–2018. year. URL: <https://www.pfu.gov.ua/33974-zvit-pro-vykonannya-pokaznykiv-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny/> (accessed 03.19.2020).
11. State Statistics Service of Ukraine for 2014–2018 URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 03.15.2020).
12. Ministry of Economic Development, Trade and Agriculture of Ukraine 2018. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang.> (accessed 03.18.2020).